

BEDDUA OLGUSU BAĞLAMINDA ENBİYÂ 112'NİN ÇAĞRIŞTIRDIKLARI ÜZERİNE

Necdet ÇAĞIL *

ÖZET

Makale, Enbiya 21/112'de yer alan "tevlîd" sanatı doğrultusunda Hz. Peygamber'in ilahî emir gereği müşrikler aleyhine beddua ederken sergilediği üslûp özgünlüğünü gündeme taşımaktadır. Çalışma sadece belâgat değil, aynı zamanda Hz. Peygamber'in örnek bir davranışını referans alması ve bunu insanlık için bir tavsiye olarak öngörmesi sebebiyle etik ve sosyolojik boyutlu bir incelemedir. Çalışmayı, beddua hususunda Peygamberimizle önceki peygamberlerin kullanmış olduğu dil ve üslûp farklılığını ortaya koyma ve bu noktada tüm insanlığa örnek teşkil etme açısından kayda değer buluyoruz.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hz. Peygamber, Tevlîd, Beddua

ABSTRACT

On What "Enbiya 21/112" Associates with the Fact of Imprecation

This study deals with how Exalted Muhammad used a manner when he imprecated against idolaters, by means of the literary art of "tawlid" in Enbiyâ 21/112. This article is not only a rhetorical work; but also an ethical and sociological study as it refers to an exemplary behavior of Exalted Muhammad who offers a good model for all mankind. This study is also important because it distinguishes the Prophet Muhammad's mild manner from the other prophets' severe manners in their imprecations, so the study provides a good teaching for all mankind.

Key Words: Koran, the Prophet Muhammad, Tawlid, Imprecation

---

* Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ncagil@hotmail.com.

Giriş

Kur'an'ın, her haliyle bizim için güzel örnek oluşturduğunu beyan ettiği (*Ahzâb* 33/21) Hz. Peygamber'in beddua konusunda da nasıl davranmamız gerektiğine ilişkin örnek teşkil edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu makalede Nebiler Nebisi'nin, düşmanları aleyhine beddua ederken nasıl bir üslup kullandığı; kinin değil, merhamet ve hikmetin yönlendirdiği bir edep çerçevesinde hareket ettiği, **tevlîd** sanatının tevlit ettiği öğreti eşliğinde sunmaya çalışılacaktır.

1. Tevlîd

Sözlükte “çocuk doğurma” anlamındaki *vilâdet* (*v-l-d*) kökünün **tef'îl** kalıbına uyarlı şekilde “türetme, doğurtma” manasına gelen bu tabir,¹ **Bedî** ilmine özgü bir terim olarak; “**Bedî** sanat türlerinden birini bir diğeriyle eşleştirme sonucu, bu ikisi arasında başka bir **bedî** türünün doğması” demektir ki, buna “*Tevlîdu'l-Bedî' mine'l-Bedî'* (Bedîden Bedî Türetme)” adı da verilir.²

Tevlîd sanatının biri *lafız* diğeri *mana* ile ilgili olmak üzere iki türünden bahsedilmekte olup, bilhassa lafzî tevlîd cümle yerine müfret lafızlarla gerçekleşir ve daha ziyade sataşma amacıyla yapılır. Böyle bir tevlîd sanatında söz sahibinin, kendi kullandığı lafızla bir başkasının kullandığı lafzı eşleştirmesi sonucu, o kişinin amacına ters düşen yepyeni bir söz ortamı doğmuş olur. Örneğin, -hikâyeye göre- Irak valisi Mus'ab b. Zübeyr³ kendi savaş atının üzerine Arapça “*udde*” (hazırlık) lafzını nişan etmiş ve bununla “*uddetu'l-harb*” (savaş hazırlığı) anlamını kastetmişti. Mus'ab katledilip, atı Haccâc'a⁴ intikal edince, Haccâc atın üzerinde damgalı bulunan “*udde*” lafzının yanına “*el-firâr*” (kaçış) lafzının nişan edilmesini emretmiş, nihayet bu iki lafzın birlikteliği Mus'ab'ın hiç kastetmediği “*uddetu'l-firâr*” (kaçış hazırlığı) şeklinde bir anlam tevlit etmiş ve böylece övgü yergiye dönüşmüştür⁵. “Lâfzî Tevlîd” ilahî kelâmın şanına yaraşmadığı için Kur'an'da yer almamış, Kur'an'da sırf “*Tevlîdu'l-Bedî' mine'l-Bedî'*” (*Bedîden Bedî Üretme*) veya *Tevlîdu'l-Funûn mine'l-Bedî'*” (*Bedîden Sanatlar Üretme*) diye isimlendirilen, mana boyutlu tevlîd yer almıştır.⁶

¹ Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrahmân el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, Muessesetu'l-A'lemî, Beyrut 1988; VIII, 71; Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh*, Mısır 1898, I, 551, “v-l-d”.

² İbn Ebu'l-İsbâ', Ebû Muhammed Zekiyyuddîn el-Mısırî, *Bedî'u'l-Kur'ân*, Kahire 1972, s. 207.

³ Abdullah b. Zübeyr'in kardeşi olan bu zat hakkında bk. İrfan Aycan, “Mus'ab b. Zübeyr”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 227.

⁴ Haccâc hakkında bk. İrfan Aycan, “Haccâc”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 427-428.

⁵ *İbn Ebu'l-İsbâ'*, a.g.e., s. 207.

⁶ *İbn Ebu'l-İsbâ'*, a.g.e., s. 207-208.

“Tevlîd” adı altında bu söz güzelliğini yansıtan bir ayeti takdim edip, bu ayetin ışığında Hz. Peygamber’in, düşmanlarına beddua ederken ne tür bir üslûp kullanması gerektiğine dair ilahî bir öğretiyi gündeme getirmek uygun olacaktır:

قال رب احكم بالحق (Muhammed:) “Rabbim! (Onlar hakkında) hak ve adaletle hükmünü ver!..” dedi.”⁷

Bu ayeti sadece Hafs, *mâzî* kipiyle قال (dedi) şeklinde okurken, cumhur, *emir* kipiyle قل (sen de ki!) şeklinde okumuştur.⁸ Cumhurun kıraatine göre ayet: (Ey Muhammed!) De ki: “Rabbim! (Onlar hakkında) hak ve adaletle hükmünü ver!” şeklinde tercüme edilebilir.

Cumhurun kıraatinde **tevlîd** sanatı yer almaktadır. Bu sanatı doğuran faktör ise, ayetin bu bölümünü oluşturan lafızların, dışa açılan yapılarıyla bir kapalılığa yüz tutmasıdır. Şöyle ki, cumhurun kıraati şu soruyu akla getirmektedir: “Allah, kendisinin haksız hükmetmeyeceği hususunda kesin inanç beslediğini bildiği peygamberine: “Rabbim! Hakla, adaletle hükmet!” şeklinde, kendi Zat’ından istekte bulunmasını emretmesindeki hikmet nedir? Zira ayette: “De ki: Rabbim, hak ile hükmet!” yerine: “Rabbim, hak ile hükmet!” denmesi yeterli olurdu. Çünkü Allah zaten hakkın dışında hükmetmez. O halde açık lafızlı olmanın yanı sıra, istenilen anlamı tam olarak karşılayabilecek olan kısa bir ibareden ne diye, anlam kapalılığı gerektiren uzun bir ibareye dönülmüştür?”⁹ İşte bu soruya verilecek cevap, **tevlîd** adı altında pek çok edebî sanatın tanınmasına vesile olacaktır. Yalnız bu edebî sanatlara geçmeden önce, önemli bir noktanın izah edilmesi gerekmektedir. Şöyle ki, peygamberler Allah tarafından izin verilmedikçe kendilerine uymayanlara beddua etmezler. Zira onlar ürkütücü değil, sevdirci olarak gönderilmişlerdir. Onlar, Allah’ın bildirmesi dışında gaiple ilgili bir şey de bilmezler. Dolayısıyla Allah onlara, kavimlerinden iman etme imkânı bulunmayanları bildirdiği vakit ancak beddua etmeleri caiz olmuştur. Hz. Nûh da ancak Allah’ın “Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak”¹⁰ demesinden sonra, “Rabbim! Yeryüzünde kâfir namına tek kişi bırakma”¹¹ diye beddua etmeye cesaret edebilmiş ve “yeryüzünde” demek suretiyle de bedduasında tedbirli davranmıştı. Zira inananlar, kendisiyle birlikte gemide

⁷ 21.Enbiyâ 112.

⁸ İbn Mucâhid, Ebû Bekr Ahmed, *Kitâbu's-Seb'a fi'l-Kirâât*, Dâru'l-Ma ârif, Kahire, ts., s. 431-432; İbnü'l-Cezerî, Şemsuddîn Muhammed, *en-Neşr fi'l-Kirâât*'l-'Aşr, Mektebe-yi Hâncî, Mısır, ts., II, 325.

⁹ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 208.

¹⁰ 11.Hûd 36.

¹¹ 71.Nuh 26.

bulunuyorlardı. Dolayısıyla o anda yeryüzünde (karada), azaba müstahak olmuş kimselerden başkası kalmamıştı.¹²

Aynı şekilde Cenabı Hak, Hz. Muhammed (s.a.)'e karşı direnip ona uymayan müşriklerin iflâh olmalarına dair ümit kalmadığını görünce, onlara beddua etmesini kendisine emretmiş, fakat bu bedduanın nasıl yapılacağını da öğretmiş oluyordu.¹³ İşte, Hz. Peygamber'e bir öğreti tarzında gelen bu üç lafızlık **قال رب احكم بالحق** (*Rabbim, hakla hükmet*) tavsiyesinin edebî veçhesi on dört adet **bedî** sanatının doğmasına zemin oluşturmuştur ki, bunlar şöyle sıralanmaktadır:

1. İrdâf

Lügat olarak “bir şeyin diğer bir şeye tâbi olması” anlamındaki *ridf* (*r-d-f*) kökünün, **if'âl** kalıbına aktarılmış şekliyle “bir şeyi bir başka şeye tâbi kılma, ardından gelme, birisini atın terkisine alma vb.” manaları ifade eden *irdâf*,¹⁴ belâgat terminolojisinde; “Konuşanın, bir manayı kastedip, onu kendisi için konmuş özel lafızla değil de, o manaya zorunlu olarak uyan eş anlamlı başka bir lafızla ifade etmesi” demektir.¹⁵ Bu sanatı icra etmekteki amaç, söz konusu mana için konmuş olan özel lafızda yer almayacak şekilde vasıfta mübalağa yapmaktır.¹⁶ “*İş bitirildi*”¹⁷ ilâhî sözünün “*Allah'ın, helâkine hükmettiği helâk oldu, kurtuluşuna hükmettiği de kurtuldu*” anlamında kullanılması buna örnek verilebilir.¹⁸

2. İzah

Sözlükte “açık olmak” anlamındaki *vuzuh* (*v-d-h*) kökünün, **if'âl** kalıbına uyarlanmış şekliyle “bir şeyi açıklamak, açığa çıkarmak” manasına gelen bu tabir¹⁹, terim olarak; “Sözü yöneltmede bir kapalılık görülmesi nedeniyle, bunun ardından maksadı açıklayan başka bir sözün getirilmesi” demektir.²⁰

Konumuz olan cumhurun kıraatinde (az önce geçen) **irdaf** sebebiyle ayetin dış görünümünde kısmî bir kapalılık vuku bulmuştur. Eğer “*Rabbim, hak ile hükmet!*”

¹² İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 208.

¹³ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 208.

¹⁴ Halîl b. Ahmed, a.g.e., VIII, 22; Râgıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed, *el-Mufredât*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., s. 193; Zemahşerî, Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *Esâsu'l-Belâga*, Dâru Sâdır, Beyrut 1992, s. 228; İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1990, IX, 114-115, “r-d-f”.

¹⁵ Hafâcî, İbn Sinân Ebû Muhammed Abdullâh, *Sırru'l-Fesâha*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1982, s. 229-230; Tehânevî, Muhammed Alî b. Alî, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Funûn*, Kalkûta 1862, I, 577.

¹⁶ Hafâcî, *Sırru'l-Fesâha*, s. 230. Bu söz sanatıyla ilgili şiir için bk. Hafâcî, *Sırru'l-Fesâha*, s. 230-231.

¹⁷ 11.Hüd, 44.

¹⁸ Tehânevî, a.g.e., I, 577.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II, 634, “vdh”.

²⁰ Alevî, a.g.e., s. 449; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1451.

denmekle yetinilmiş olsaydı amaçlanan mana noksan kalacaktı. Zira sadece hükmün talebi maksadı tam olarak karşılamamaktadır. Bu yüzden “*De ki*” ifadesi getirilerek, **irdaf** tarzından kaynaklanan kapalılık **izah** tarzıyla açıklığa kavuşturulmuştur.²¹

3. İdmâc

Sözlükte “bir şeyin içine girip karışmak” anlamındaki *dumûc* (*d-m-c*) kökünün, **if’âl** kalıbına aktarılmış şekliyle “bir şeyi elbise vb. içerisine dürüp gizlemek, sarıp sarmalamak” manasına gelirken,²² terim olarak; “Övgü veya onun dışında olmak üzere bir vasıf (ya da anlam) için sevk edilmiş bir sözün başka bir vasıf (veya anlam) içermesi”dir.²³

Diğer bir tanıma göre **idmâc** “Bir bedî türünü başka bir bedî türü içerisine girdirmek ve böylece bunlardan birini açığa çıkarırken diğerini gizlemektir.”²⁴

Yine benzer bir tanıma göre **idmâc** “Bir sözü herhangi bir vasıf için sevk ederken, bununla zımnem bir diğer vasıf da dile getirmektir.” Örneğin, “*Onların (annelerin) örfü uygun olarak beslenmesi ve giyimi çocuğun nispet edildiği kişiye (babaya) düşer*”²⁵ ayetinde söz, nafaka hakkının ispatı için sevk edilmişken, bu aynı zamanda çocuğun nesebinin babaya varıp dayandığı gerçeğini de tazammun etmektedir.²⁶

Cumhurun kıraatinde **irdâf** ile **izahın** eşleşmesinden **idmâc**, bundan da **fennu’l-hicâ** (*yerme tekniği*) sanatı doğmuştur.²⁷

4. Fennu’l-Hicâ

Bir belâgat terimi olan bu tabir, “Nefse özgü güzel sıfatların çekilip alınarak, onun yerine çirkin sayılan sıfatların getirilmesi” anlamına gelmektedir.²⁸

İdmâc ve **fennu’l-hicâ** sanatlarının kıraat örneğimizle ilgisine gelince, burada Allah, adaleti gereği peygamberine, sadece isyanda kararlılığını ve imandan uzak oluşunu bildiği kimseler için beddua etmesini emretmiştir. Durumu bu olanlar azabı hak edince, Allah peygambere emrettiği bedduanın içerisinde (sözün kınanmayı hak etme adına taşıdığı içeriğin gereği olarak) onların yerilmesini gizlemiş

²¹ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 209.

²² Halîl b. Ahmed, VI, 90; Cevherî, I, 315; İbn Manzûr, II, 274-275, “dmc”.

²³ Kazvînî, Muhammed b. Abdurrahmân el-Hatîb, *Telhîsu’l-Miftâh*, Bilici Kitabevi, İstanbul, ts., s. 149; Tîbî, Şerefuddîn Huseyn b. Muhammed, *et-Tibyân fi ‘İlmi’l-Ma’ânî ve’l-Bedî’ ve’l-Beyân*, Beyrut 1987, s. 390; Curcânî, es-Seyyid eş-Şerîf, *et-Ta’rifât*, Matbaatu’l-Vehbiyye, Kahire 1866, s. 15.

²⁴ Alevî, Yahyâ b. Hamza b. Alî, *Kitâbu’l-Tirâz*, Beyrut 1995, s. 474.

²⁵ 2. Bakara 233.

²⁶ Tîbî, a.g.e., s. 390-391.

²⁷ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 209.

²⁸ Askerî, Ebu’l-Hilâl Hasen b. Abdillâh, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, Mısır 1971, s. 110.

olmaktadır.²⁹ Aynı mantıkî mülâhaza çerçevesinde diyebiliriz ki, ayet Cenabı Hakk'ın hak ile hükmetmesi talebini dillendirirken, bu, sonuçta müşriklere azap etmesini Allah'tan niyaz etmenin yanı sıra, aynı zamanda Hz. Peygamber için ilahî yardım talebini de tazammun etmektedir. Zira iki karşıt taraftan biri için gerçekleşecek azap diğeri için yardıma dönüşmüş olacaktır.

5. Tetmîm

Sözlükte “tamamlamak” anlamına gelip, terim olarak; “Asıl sözü, mübalağa ifade edecek ya da hoş gitmeyen bir ihtimalden koruyacak olan ikinci bir sözle kayıtlamak” demektir.³⁰

Diğer bir tanıma göre **tetmîm** “Mananın kaliteli ve sağlıklı olması, sonra da içerisinde tamamlanma vasfı bulunan hiçbir mananın veya anlam pekiştirilmesinin yer aldığı hiçbir lafzın ifade edilmedik bir halde bırakılmamasıdır”.³¹ “*Erkek veya kadın; kim mümin olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız*”³² ayetinde ye alan “*mümin olarak*” kaydıyla mananın tamamen erdirilmesi buna örnek verilebilir.³³

Aynı şekilde cumhurun kıraatinde “*bi'l-haqq (hak ile)*” kaydının getirilmesi bir **tetmîm** örneği oluşturmakla, Peygamber'in, kendisine uymayanlara beddua ederken, bunu başkalarını ürkütmeyecek şekilde nasıl yapabileceği, Allah tarafından kendisine öğretilmiş oluyordu.³⁴

6. İftinân

Sözlükte “brans, çeşit, tür, üslûp” anlamındaki *fen* ve *fenen* (*f-n-n*) kökünün **ifti'âl** kalıbına nakledilmiş şekliyle “konuşmada fen yapmak, değişik üslûplar kullanmak” manasına gelen bu tabir,³⁵ terim olarak; “Sözü ya birbiriyle zıtlaşan veya farklılık arz eden, yahut ittifak eden iki değişik fen halinde sevk etmek” demektir.³⁶ “*Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacaktır*”³⁷ ayetinde “övünme” ile “taziye”nin bir arada zikredilişi bunun en güzel örneklerindedir. Burada Cenabı Hak insan, cin, melek ve diğer tüm yaratılmış

²⁹ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 209.

³⁰ Tîbî, a.g.e., s. 377.

³¹ Askerî, a.g.e., s. 404.

³² 16.Nahl, 97.

³³ Bu ve diğer örnekler için bk. Askerî, a.g.e., s. 404-405; İbn Raşîk, Ebû Alî Hasen el-Kayravânî, *el-'Umde*, Beyrut 1972, II, 50, Tîbî, a.g.e., s. 377.

³⁴ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 209, 211.

³⁵ Halîl b. Ahmed, a.g.e., VIII, 371-372; Cevherî, a.g.e., VI, 2177; Râgıb, a.g.e., s. 386; Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, s. 483, “f-n-n”.

³⁶ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 295; Tehânevî, a.g.e., II, 1156.

³⁷ 55.Rahman 26-27.

türlere (daha şimdiden: “Başınız sağ olsun!” dercesine) taziyede bulunurken, kendi zatının “azamet ve ikram sahibi olma” sıfatıyla muttasıf olarak tek ve baki kalacağı hususundan da övgüyle bahsetmektedir.³⁸

Cumhurun kıraatinde ise *iftinân* sanatı, ayeti oluşturan o üç lafzın sanatlar içerisinde iki sanatı; *edep* ve *yerme tekniğini* oluşturmasıdır.³⁹

7. Edeb

Tevlîd sanatıyla ilgili olarak burada *edeb*, cumhurun kıraati eşliğinde (daha önce değindiğimiz gibi) ayette *özel* duadan, *irdâf* tarzlı duaya dönülmesi (yani dua etme adabının öğretilmesi) demektir.⁴⁰ Böylece ayette “De ki: *Rabbim! Sen hak ve adaletle hükmünü ver*” şeklinde Hz. Peygamber’e tavsiyede bulunulurken, ayet bir maslahatın ilgi tutulması eşliğinde, Cenabı Hakk’a tam bir teslimiyet, muhtaçlık ve yardım talebi üzere dua edilmesine ilişkin bir edep ve talimi gündeme taşımaktadır.⁴¹ İşte cumhurun kıraatinin tevlit ettiği bu *edeb* sanatı eşliğinde Peygamber’in dili ürkünçlük ifade eden lânet ve bedduadan uzak tutulmuş olup, ona temiz bir dille dua etmesinin edebi öğretilmiş oluyordu. Böylece ayette âdeta: “Ey Muhammed! Sen bu muannit kavim için beddua ederken ağzını bozma; benden *hak* ile hükmetmemi iste! Zira böylesi edebe uygun bir dua, sana gelecek yardımımın yanı sıra onlara vaki olacak azabımı da içermiş olacaktır” denmiş gibidir.

8. İcâz

Bu edebî terim, gerçekte *ma’ânî* dalının konuları arasında yer almakla birlikte, *bedî’* dalının söz güzellikleri arasında da zikredilmiş ve konumuz olan cumhurun kıraatine uygulanmıştır. Şöyle ki, *icâz* “Amaçlanan mananın, mümkün olan en az lafızla ifade edilmesidir”.⁴² Dolayısıyla cumhurun kıraatinde, kendisine beddua edilenin yerilmesini de içerecek biçimde Hz. Peygamber’in, inkârcılara nasıl bir üslûpla beddua etmesi gerektiğini amaçlayan ilâhî emir, bir *edep talimi* formu halinde -yazım tekrarlarını saymazsak- harf sayısı dokuz olan üç lafzlık kısa bir ibare içerisinde ifade edilebilmiştir ki, bu *icâz*’ın nihaî derecesidir.⁴³ Üstelik bu lafızların yapı taşları olan harfler kolay mahreçli olup, oluşturdukları kelimeler *tenafür* (*kakofoni*)

³⁸ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 295; Tehânevî, a.g.e., II, 1156.

³⁹ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 209.

⁴⁰ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 211.

⁴¹ Bkz. Şerîf el-Murtadâ, Alî b. Huseyn, *Emâli’l-Murtadâ*, Kahire 1954, II, 28, 132. Ayrıca bk. Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Ma’ânî’l-Kirâât*, Riyad 1991, II, 173.

⁴² Rummânî, Ebu’l-Hasen Alî b. İsbâ’, *en-Nuket fi İcâzi’l-Kur’ân*, Mısır 1968, s. 80; İbn Ebu’l-İsbâ’, *Bed’u’l-Kur’ân*, s. 209-210.

⁴³ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 210.

ortamından arınmış bir yapı arz ettiği için, dil bu kelimeleri kolay ve akıcı bir şekilde telaffuz edebilmektedir.⁴⁴

9. İtilâf

Sözlükte “alışmak, ısınmak, dostluk kurmak” anlamındaki *ülfet* ve *ilf* (e-l-f) kökünün *ifti’âl* kalıbına uyarlanmış şekliyle “iki şeyin birbiriyle uzlaşması” demektir.⁴⁵ Terim olarak ise; “Sözü oluşturan lafızların birbiriyle uyumlu olmasıdır” ki, bu sanat *murâ’âtu’n-nazîr*, *tenasüp* ve *tevfik* diye de isimlendirilir.⁴⁶

Bu sanatın cumhurun kıraatiyle olan ilgisine gelince, burada metni oluşturan lafızlardan her biri kendi yerini öylesine beğenmiştir ki, bunlardan hiçbirinin yerine bir başka lafız getirilmesi elverişli olmayacağı gibi, aralarında herhangi bir *takdim-tehir* yapılması da mümkün değildir. Örneğin, bu dua cümlesi: “*Yâ Allâhu’qdi bil’adl*” veya “*Allâhumme’qdi bil’adl*” veya “*Rabbi’qdi bilhaqqı*” veya “*Uhkum rabbi bilhaqqı*” veya “*Rabbi bilhaqqı’hkum*” veya “*Bilhaqqı rabbi’hkum*” ya da “*Uhkum bilhaqqı rabbi*” şeklinde tanzim edilmiş olsa, hepsinin manası aynı kapıya çıkmakla birlikte, bunların hiçbiri Kur’an’ın o: “*Rabbi’hkum bi’l-haqqı*” nazmının sağlamlık, beyan gücü, kolaylık ve güzellik boyutuna yetişemeyecektir.⁴⁷

10. Tehzib

Sözlükte “kusurlardan arındırma, temizleme”⁴⁸ anlamına gelen bu tabir, terim olarak; “Cümlenin en sağlıklı bir tertip ve en kolay bir tarz üzere kurulu olması” demektir.⁴⁹ Bu söz sanatı, konumuz olan kıraatte, önce “kendisine dua edilenin (*Rabbim!*)”, ikincisinde “talebin (*Sen hüküm ver*)”, üçüncüsünde de “talep edilenin (*hak ile*)” zikredilmesi suretinde gerçekleşmiş bulunmaktadır.⁵⁰

11. Hüsn-i Beyân

“Güzellik” anlamındaki *hüsün* ve “ifade” anlamındaki *beyan* lafızlarının isim tamlaması oluşturduğu bu tabir, belâgat ilminde “Mananın açıklığa kavuşturulup, en güzel ve en kolay bir şekilde kalplere ulaştırılmasıdır” ki, buna *kemâl-i beyân* (*ifade mükemmelliği*) adı da verilmektedir.⁵¹

Bu sanatın konumuzla ilgisine gelince, burada zihin, ilahî metni işitir işitmez, hiç gecikmeksizin, anında sözün manasını kavrayabilmektedir. Bu seri kavramanın

⁴⁴ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 210.

⁴⁵ Halîl b. Ahmed, a.g.e., VIII, 336; Cevherî, a.g.e., IV, 1332; İbn Manzûr, a.g.e., IX, 10-11, “e-l-f”.

⁴⁶ Kazvînî, *el-İzâh fi ‘Ulûmi’l-Belâga*, Beyrut 1993, VI, 19; Tehânevî, a.g.e., I, 79.

⁴⁷ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 210. Vurgular bize aittir.

⁴⁸ Halîl b. Ahmed, a.g.e., IV, 40; Cevherî, a.g.e., I, 237, “h-z-b”.

⁴⁹ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 210.

⁵⁰ İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 210.

⁵¹ Alevî, *Kitâbu’t-Tirâz*, s. 448.

sebebi, ayetin nazmında mana düğümlenmesinin yer almaması ve nazmın takdim-tehir, dolambaçlı bir yol izleme, mana müşterekliği gibi kapalılık sebeplerinden beri olmasıdır.⁵²

12. Temzic

Sözlükte “bir şeyi diğerine katmak” anlamındaki *mezc* (“*m-z-c*”) kökünün *tef'îl* kalıbına aktarılmış şekliyle “renklendirmek, karışık renkli yapmak” manasına gelen bu tabir,⁵³ terim olarak; “Değişik sanatların birbirine karışıp uyum sağlaması” demektir.⁵⁴ Örneğin, *edep* ve *yerme* sanatları *irdâf* ve *tetmîm* ile kaynaşmış olup, lafızda her iki anlam için sadece bir tek suret ortaya çıkmıştır. Buna göre ayette (Hz. Peygamber’e, inkârcılara nasıl beddua edeceğinin adabı öğretilmekte olduğu için) önce *edeb* sanatı ortaya çıkmış, daha sonra buna *yerme* sanatı girtilerle *idmâc*, bu ikisinden *irdâf* sanatı ortaya çıkmış, *tetmîm* de *irdâf*ın içerisine girtilmiştir.⁵⁵

13. İbdâ'

Bedî' (*b-d-'a*) kökünün, *if'âl* kalıbına aktarılmış şekliyle bu tabir, terim olarak; “Konuşanın, birtakım sanatları ilk kez kendisinin bulup ortaya çıkarması” anlamına gelmektedir.⁵⁶ *İhtirâ'* diye de adlandırılan bu sanat, şiire özgü olarak “Sahibinden önce hiçbir şairin söylemediği, bir benzerinin ortaya konmadığı orijinal şiir” diye de tanımlanmaktadır.⁵⁷ Bu bağlamda *ihtirâ'*ın manaya, *ibdâ'*ın ise lafza özgü olacağı şekilde, bu ikisi arasında ince bir ayırım da gözetilmiştir.⁵⁸

Bu sanatın cumhurun kıraatiyle olan ilgisi ise, ayet metninde yer alan her bir lafzın, birden çok *bedî'* türünü ihtiva etmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁵⁹

14. Temsil

Mesel (*m-s-l*) kökünün *tef'îl* kalıbına uyarlanmış şekliyle “tasvir etme, benzetme, örnek oluşturma” anlamlarına gelen bu tabir, belâgat ilminde “Bir manaya işareti kastedip, bu manaya delâlet edecek lafızlar vazetmektir.”⁶⁰ Bir başka tanıma göre *temsil*, “Konuşanın herhangi bir manayı kastederken, bunu onun kendi özgün lafzıyla değil de, buna benzer olan bir başka lafızla ibareye dökmesidir”. Örneğin,

⁵² İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 210.

⁵³ Halîl b. Ahmed, a.g.e., VI, 72; Râgıb, a.g.e., s. 467; Zemahşerî, *Esâs*, s. 592, “m-z-c”.

⁵⁴ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 210.

⁵⁵ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 210-211.

⁵⁶ Tîbî, a.g.e., s. 305.

⁵⁷ İbn Raşîk, a.g.e., I, 262.

⁵⁸ İbn Raşîk, a.g.e., I, 265.

⁵⁹ İbn Ebu'l-İsbâ', a.g.e., s. 211.

⁶⁰ Bâkîllânî, Ebû Bekr Muhammed, *İcâzu'l-Kur'ân*, Mısır 1972, s. 78.

“..ve’stewet ‘ale’-Cûdiyyi” (..Gemi de Cûdî’ye oturdu)⁶¹ ayetinde geminin karaya oturması özgün lafız olan “celeset” (oturdu) fiiliyle değil de, temsil amacı güdülerek “istewet” (kuruldu) fiil kelimesiyle ifade edilmiş olup, bundaki amaç, geminin hiçbir sarsıntı ve çalkantıya mahal vermeyecek biçimde sağlamca karaya oturduğunu ve içindekilerin de tam bir sükûnet bulduğunu anlatmaktır.⁶² Bu sanatın Cumhurun kıraatine yansımaya gelince; ayetin özündeki mevcut *belâğatın* gücü ve *fesahatın* revnaklığı, metni oluşturan o üç lafzı, benzer vakaların her biri hakkında *temsil* getirilmeye elverişli olacak bir *darbimesel* konumuna getirmiştir.⁶³ Bu demektir ki, dünyanın neresinde olursa olsun, inkârcılar tarafından eza ve cefaya maruz kalacak bir mümin kendisine eziyet edenlere beddua etmek istediğinde: “*Rabbim, sen hakla; adaletle hükümünü ver!*” demesi yeterli olacaktır. Zira Hz. Peygamber’e tevcih edilen böylesi bir tavsiye, onun zatında tüm inananlara da tevcih edilmiş olmaktadır.

İşte tüm bu *bedîi* sanatları bünyesinde barındıran *tevlîd* olgusunun böyle bir isimle anılmasının sebebi, adı geçen sanatları belli bir sistem içerisinde peş peşe doğurmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Tevlîd sanatına konu olan cumhurun kıraatinin bir başka belâgat veçhesi de, geçmiş peygamberlerin “*Rabbimiz! Bizimle kavmimizin arasını hakkaniyetle ayır! Zira sen ara bulanların en hayırlısısın*”⁶⁴ şeklindeki dualarının “*Bizimle onların arasında hakla (adaletle) hükmet*” anlamına geldiği şekliyle, Hz. Peygamber’e de aynı tarz üzere “*Rabbim hak ile hükmet!*” demesi öğretilip, böylece onun, önceki peygamberlere uymasının emredilmiş olmasıdır. Zira önceki peygamberler bu şekilde dua etmişlerdi de bu dua karşılığını bulmuştu. Nitekim Hz. Peygamber’in bu duası da Bedir’de karşılığını bulmuş, Allah o gün müşriklerin katline hükmetmişti.⁶⁵

Yine cumhurun kıraatinin bir başka belâgat rütbesi daha vardır ki, o da, böylesi bir emirde Hz. Peygamber’in teselli edilmesi ve kavminin eziyet vermesinin bertaraf edilmesi hususunda, Rabbe tam yönelmesinin emredilmesi cihetiyle değerinin yüceltilmesi söz konusudur. Ta ki, onların eziyetinden kurtulmanın yanı

⁶¹ 11.Hûd 44.

⁶² *İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 85.*

⁶³ *İbn Ebu’l-İsbâ’, a.g.e., s. 211.*

⁶⁴ 7.A’râf 89. Benzer bir nebevî dua örneği için bk. 26.Şuarâ 118.

⁶⁵ Benzer ve farklı yorumlar için bk. Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm, *Ma’âni’l-Kur’ân ve İ’râbuh, Âlemu’l-Kutub*, Beyrut 1988, III, 408; Ezherî, *Ma’âni’l-Kırâât*, II, 173; Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, Mısır 1938, XXII, 234; Neysâbü’rî, Nizâmuddîn Hasen b. Muhammed, *Garâibu’l-Kur’ân ve Ragâibu’l-Furkân*, Kahire 1962-1970, XVII, 70.

sıra, kendisi için kabule mazhar olmanın şerefi hâsıl olsun. Zira bu, inayetin nihaî noktasıdır.⁶⁶

Cumhurun kıraatinde yer alan “*De ki: Rabbim, hak ve adaletle hükmet!*” emrinin “hâsılı tahsil etme” anlamına gelebileceğine ilişkin muhtemel bir itiraza şöyle cevap verilmiştir: “Ayetteki “hak” sözcüğü “batıl”ın zıddı olan “hak” kavramı olmayıp, bununla müminlerin yardım görmesi, inkârcılarınsa yardımsız bırakılmasına dair Cenabı Hakk’ın Hz. Peygamber’e olan vaadi kastedilmiştir.”⁶⁷

Öte yandan, surenin böyle bir emir sıygasıyla son bulmasının sebebi, Hz. Peygamber’in müşriklere beyanda bulunmasının, onların eza ve cefalarına maruz kalmasının ve onların yalanlamalarının nihaî sınıra ulaşmış olmasıdır. Böylece bu emir Peygamber için bir teselli ve onların maslahatlarının amaçlandığına ilişkin bir talimdir. Buna göre ayetin meali “*Onlar küfürlerinde ısrar ederlerse, seninle onlar arasında ya azabı acilen vermesi ya da bunu ertelemesi konusunda hükmünü vermesi için sana düşen, işi sadece Rabbine havale etmelidir*” şeklinde takdir edilir.⁶⁸ Cumhurun kıraati “*De ki: Rabbim, bizimle Mekkeliler arasında, azabı acil kılacak ve örselenmelerini gerektirecek bir adaletlilikle hükmet*” şeklinde de yorumlanmıştır.⁶⁹ Nitekim Abdullah b. Abbas’tan rivayete göre, ancak Allah’ın gerçek manada hak ile hükmedebileceği bilinmekle birlikte, Hz. Peygamber bununla Rabbinden dünyada acilen kavmi aleyhine beddua talebinde bulunmuş oluyordu.⁷⁰

Yine cumhurun kıraatinde, müşriklerin (haktan) döneceklerine ve Allah’ın, suçları sebebiyle onlara ceza hükmedeceğine ve Allah’ın Peygamber’e yardımda bulunacağına bir işaret vardır. Zira Allah kullarına bir dua telkin edince, o duanın kabulünü de üstlenmiş demektir. Nitekim Bedir günü müşrikler hakkında hak ile hükmetmiştir.⁷¹

Emir sîgalı kıraatin bir diğer belâgat zenginliği ise bu kıraatin, insanın her hâlükârda hakkı iltizam etmesi gerektiğine dair büyük bir teşvike konu olmasıdır. Nitekim Bikâî buna benzer bir tespiti yer vermektedir.⁷² Zira vereceği hiçbir hükmün hak ve hikmete aykırı düşmeyeceği çok açık olan Yüce Allah bile hak ile hükmetmesi için kendisine dua edilmesini emrediyorsa, insanın her hâlükârda hakkı iltizam etmesi

⁶⁶ Neysâbü’rî, a.g.e., XVII, 71.

⁶⁷ İbn Reyyân, Şerefuddîn Huseyn, *er-Ravdu’r-Reyyân fi Es’ileti’l-Kur’ân*, Medine 1994, I, 266-267.

⁶⁸ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXII, 234. İlave ve vurgular tarafımızdandır.

⁶⁹ Beydâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, İstanbul 1885, II, 94.

⁷⁰ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli’l-Kur’ân*, Mısır 1954, XVII, 108.

⁷¹ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Tunus 1997, VIII (17. cüz), 175.

⁷² Bikâî, Ebu’l-Hasen Burhânuddîn İbrâhîm, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyâti ve’s-Suver, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye*, Beyrut 1995, V, 127.

gerektiği hususu daha bir belirginleşmekte ve bu konuda beşerî sorumluluk daha bir ağırlığını hissettirmektedir.

Şunu da eklemek gerekir ki, gerek Âsım'ın gerekse cumhurun kıraatine göre şekillenen Hz. Peygamber'in o duasında ilahî hükmün "hak" ile kayıtlanmış olması **ihtiraz** (*sakinma*) değil, **tavzih** amacına matuftur. Böylece hakkın birilerinin lehine, birilerinin de aleyhine olacak şekilde tezahürü amaçlanmıştır.⁷³ Bu tespitin şerhi sadedinde denebilir ki, Hz. Peygamber'in bu duası, Cenabı Hakk'ın (hâşâ) haktan gayrı da hüküm verebileceği şeklindeki bir ihtimal endişesine asla açık olmayıp, burada sadece izah amacı güdülmüş; yani olması gerekenin sitayişli bahse konu edilmesi istenmiştir. Nitekim "*Dünya hayatının geçici, hasis menfaatlerini elde etme uğruna, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın*"⁷⁴ ayetinde de benzer durum söz konusudur. Ayette "*in eradne tahassunen*" (*şayet namuslu kalmak istiyorlarsa*) şeklinde yer alan "irade" kaydı gerçek manada bir şart olmayıp, buradaki hitap ve yasaklama hitaba konu olanların sergilediği davranış esas alınarak sevk edilmiş olmaktadır. Yani geleneksel durum cariyelerin iffetli kalıp zina etmek istememeleri, efendilerinse onları fuhşa zorlamalarıydı. Buna göre ayette "zorlama" yasağının, "iffetli kalma isteği" şartıyla kayıtlanması söz konusu olmayıp, ilgili kaydın getiriliş sebebi muhataplara serzenişte bulunmaktır. Sanki ayette: "*Onlar cariye olmalarına rağmen iffetliliğe talip oluyorsa, bunu gözetmek herhalde size daha çok yaraşır*" denmiş gibidir. Dolayısıyla, ayetteki mezkûr "irade" kaydını normal "şart" addedip, iffetli kalmak istemeyen cariyelerin fuhşa zorlanabileceği şeklinde asılsız bir cevaza yeltenmek asla doğru değildir.⁷⁵ Tıpkı bunun gibi Hz. Peygamber'in söz konusu bedduasında da ilahî hükmün "hak" ile kayıtlanması herhangi bir mefhum-i muhalife yol açacak bir durum olmayıp, bununla sadece tavzih ve teşvik amacı güdülmüş, yani olması gereken şey istenmiştir.

Gerek cumhurun gerekse Âsım'ın kıraatini yansıtan yapısıyla ayetin bir başka özelliği ise kelâm ilminin konuları arasında yer alan "*aslah li'l'ibâd*" (*kullar için en uygun olanın yaratılması*) meselesiyle ilgili olmasıdır. "*Aslah*" konusunun esasını, kullar için en uygun olanı yaratmasının Cenabı Hak için vacip olup olmadığı meselesi

⁷³ Tabâtabâî, Muhammed Huseyn, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 1973, XIV, 333.

⁷⁴ 24.Nur 33.

⁷⁵ Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, İstanbul 2007, X, 160; Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Akâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Mustafa el-Bâbî, Mısır 1966, III, 66; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, II, 141; Şeyhzâde, Muhyiddîn, *Hâşiyetu Şeyhzâde (Beydâvî Hâşiyesi)*, Bulak, Kahire 1846, III, 421. Vurgu ve ilaveler bize aittir.

oluşturur ki, Mutezile bunun vacip, Ehl-i Sünnet ise vacip olmadığı görüşündedir.⁷⁶ Bu noktada Mutezilî bir duruş sergileyen Şerif Murtaza, Peygamber'in söz konusu duasını Kur'an'da yer alan diğer bazı dualarla⁷⁷ birlikte mantıkî bir analize tâbi tutarken özgün bir yorum ortaya koymaktadır. Ona göre böyle bir dua ortamında “*Rabbim hak ile hükmet*” şeklindeki yakarış, Cenabı Hak'tan yapması **vacip** (gerekli) olmayan şeyle, istenmese bile yapması caiz olacak şeyin istenmesini gerektirmeyecektir. Zira bizim tamamen Allah'a yönelme ve O'nun nezdinde mevcut olana muhtaç olma tarzı üzere, O'nun yapması gerekli olduğunu bildiğimiz bir şeyi yapması ve yapmaması gerekli olduğunu bildiğimiz bir şeyi de yapmaması için kendisine dua etmemiz imkân dışı değildir. İlle de bir maslahatın ilgi oluşturması söz konusu ise.⁷⁸ Bu yoruma göre örneğin, ilimde derinleşmiş olan seçkin kulların bir duasını gündeme taşıyan “*Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme*”⁷⁹ ayetinde söz konusu kişiler, Mutezile'nin yorum anlayışına göre Cenabı Hak'tan, müminler için yaratması vacip olan “hidayet” nimetine talip olurlarken, aynı anda Cenabı Hakk'ın onlar için yaratmaması vacip olan “kalplerin eğriltmesi” akıbetine uğramamayı da talep etmektedirler. Nitekim bir yoruma göre Allah istense de istenmese de zaten hak ile hükmeder. Şu halde bu talep, talepte bulunan tarafından gerçekleşen bir rağbetin zuhuru anlamına gelmektedir.⁸⁰

Hz. Peygamber'e belletilen bu dua formundan şöyle bir sonucun çıkarılması da mümkündür: İnsan bazen naçar kaldığında Cenabı Hakk'a dua ederken, belki istenmemesi gereken bir şeyi -o şeye ilişkin kâmil bilgiye ve hikmete sahip olamama sebebiyle- isteyebilir ki, beşerî zaaf dâhilinde bu mümkündür. O halde yapılması gereken, ayette belirtildiği üzere Cenabı Hak'tan “hak” ile hükmetmesini talep etmektir. Zira gerçek anlamda neyin hak, neyin batıl ile sonuçlanacağını ancak Allah bilir. Nitekim rivayete göre Hz. Peygamber herhangi bir savaşta hazır bulunduğu vakit -kendisinin hak, düşmanının batıl üzere olduğunu bildiği halde- “*Rabbim, hak ile hükmünü ver*” diye niyazda bulunurdu.⁸¹

Öte yandan, işlemeye çalıştığımız bu **tevlid** sanatı vesilesiyle şu gerçek de öğrenilmiş olmaktadır ki, beddua konusunda Peygamber Efendimizin takındığı tavırla

⁷⁶ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Tefâtzânî, Sadettin Mesut b. Ömer, *Şerhu'l-Akâid (Kesteli haşiyesiyle birlikte)*, İstanbul 1973, s. 130-132; Avni İlhan, “Aslah”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 495-496.

⁷⁷ Örneğin, 2.Bakara 286; 3.Âl-i İmrân 8.

⁷⁸ Şerif el-Murtazâ, *a.g.e.*, II, 28.

⁷⁹ 3.Âl-i İmrân 8.

⁸⁰ Bkz. Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed, *Lubâbu't-Te'vîl fi Ma'âni't-Tenzil*, Kahire 1955, III, 279.

⁸¹ Kurtubî, Muhammed el-Ensârî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye*, Kahire 1967, XI, 350; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Dâru'l-Ma'rife*, Beyrut 1969.

önceki nebilerin tavrı arasında ciddi bir fark mevcuttur. Nitekim daha önce örnek verilen Hz. Nuh: *“Rabbim! Yeryüzünde bir tek canlı kâfir bile bırakma”*⁸² şeklinde devam ettirdiği beddua sağanağını *“..zalimlerinse ancak helâkini arttır”*⁸³ temennisiyle noktalarken; keza Hz. Musa: *“Rabbimiz, sen onların (Firavun ve avenesi) mallarını yok et ve kalplerini katılaştır ki, elem dolu azabı görünceye dek iman etmesinler”*⁸⁴ şeklindeki bedduasında, “mümkünler” kategorisinde yer alan “iman”ı Firavun ve adamlarına çok görürken, Peygamber Efendimiz konumuza malzeme oluşturan o bedduasının yanı sıra: *“Ya Rabbi! Kavmim gerçekten bu Kur’an’dan bütün bütün kopup uzaklaştılar”*⁸⁵ ve yine: *“Ya Rabbi! Bunlar iman etmeyen bir kavimdir”*⁸⁶ şeklindeki şikâyetlerinde kavmi aleyhine ürkütücü, sert bir üslûp kullanmaktan kaçınmış, onları sadece sitemkâr, münasip bir dille Rabbine havale etmişti. Böylece onun hemen her tür davranışında öne çıkan halimliği bedduasına da yansımıştı.

Bir keresinde kendisine: *“Ey Allah’ın Elçisi, müşriklere beddua etseniz!”* diye ricada bulunanlara: *“Ben lânet okuyucu olarak gönderilmedim ki; ben ancak rahmet olarak gönderildim”* buyurmuştu.⁸⁷ Enes b. Malik de Hz. Peygamber’in asla, söven, aşırı ifadeler kullanan ve lânet okuyan biri olmadığını belirtmiştir.⁸⁸ Gerçi, *Bi’r-i Maûne* faciası örneğinde olduğu gibi, Kur’an talimi için davet edilen yetmiş küsur muallim sahabenin pusuya düşürülüp şehit edilmeleri üzerine, Hz. Peygamber bir ay boyunca sabah namazlarının kunutunda Ri’l, Zekvân, Useyye ve Lihyân kabilelerine lânet okuyup beddua etmişse de,⁸⁹ bu tür hâdiseler çok nadirdir. Zira o hâdisede, Kur’an taliminden başka hiçbir amacı bulunmayan bir grup masum gönüllü pusuya düşürülüp hunharca katledilmişti. İşte bu vahşice işlenen cinayet Hz. Peygamber’i aşırı derecede üzdüğü için o kabilelere bir ay boyunca beddua etmişti.

Öte yandan Hz. Peygamber mümin kimsenin sataşan, lânet okuyan, çirkin sözlü, hayâsız biri olamayacağını söylemiştir ki,⁹⁰ bu her konuda olduğu gibi beddua ve benzeri hususlarda da Hz. Peygamber’in örnek alınması gerektiğine ilişkin ciddi bir uyarı teşkil etmektedir.

⁸² 71.Nuh 26.

⁸³ 71.Nuh 28.

⁸⁴ 10.Yunus 88.

⁸⁵ 25.Furkan 30.

⁸⁶ 43.Zuhruf 88.

⁸⁷ Müslim, *Birr*, 87.

⁸⁸ Buhârî, *Edeb*, 37-38.

⁸⁹ Buhârî, *Megâzî*, 28; Müslim, *İmâret*, 147; *Mesâcid*, 297, 299, 301-303, 307-308.

⁹⁰ Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 48; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 405, 416.

Sonuç

Dua kulun süfli âlemden ulvî âleme dalga dalga yükselen, Rabbine yönelik niyaz ve tazarrularının adı olduğuna göre bunu büyük bir tevazu ve huşu atmosferi içerisinde gerçekleştirmek gerekecektir. Olanca ürkütücülüğüne rağmen beddua da neticede bir dua formu olması hasebiyle, tüm olumlulukların tükendiği noktada kulun kendi naçarlığını Allah'a şekva etmesi "kulluk" mefhumu içerisinde değerlendirilecektir.

Beddua, mahiyeti gereği korkunçluk ve sorumluluk sergilediği için pek tercih edilecek bir dua yöntemi değildir ve bu yüzden peygamberler bile ancak Cenabı Hak müsaade edince, inkârcı kavimleri aleyhine bedduada bulunmuşlardır. Ne var ki, beddua konusunda ihtiyatlı davranmak gerektiği bilinen bir husustur. Bu noktada Kur'an'ın sunduğu tarihi bilgi Hz. Peygamber'in beddua ediş tarzıyla önceki peygamberlerin tarz farklılığını ortaya koymaktadır. Önceki peygamberler bedduayı açık ve sert bir üslûpla sunmuşken, Hz. Peygamber bunu dolaylı ve yumuşak bir üslûpla dillendirmiş oluyordu. O başka alanlarda olduğu gibi bu noktada da ümmetine örnek olduğu için, mümin olan her ferdin yapması gereken şey mecbur kalmadıkça bedduaya yeltenmemesi; mecbur kaldığında ise bunu lânet sağanağına çevirme yerine, nezih bir üslûpla Cenabı Hak'tan hak ve adaletle hükmünü vermesini niyaz ederek yetinmesi isabetli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *el-Musned*, Dâru's-Sadr, Beyrut, ts.
Alevî, Yahyâ b. Hamza b. Alî, *Kitâbu't-Tirâz*, Beyrut, 1995.
Askerî, Ebu'l-Hilâl Hasen b. Abdillâh, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, Mısır, 1971.
Aycan, İrfan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sakafî", *DİA*, İstanbul, 1996, XIV, 427-428.
Bâkîllânî, Ebû Bekr Muhammed, *İcâzu'l-Kur'ân*, Mısır, 1972.
Beydâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Matbaa-yı Âmira, İstanbul, 1885.
Bikâî, Burhânuddîn, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyâtî ve's-Suver*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1897.
Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh*, Bulak, Mısır, 1898.
Curcânî, es-Seyyid eş-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, Matbaatu'l-Vehbiyye, Kahire, 1866.
Ezherî, Muhammed b. Ahmed, *Ma'âni'l-Kırâât*, Dâru'l-Maârif, Riyad, 1991.

- Hafâcî, İbn Sinân Abdullâh, *Sırru'l-Fesâha*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1982.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân, *Kitâbu'l-'Ayn*, Muessesetu'l-A'lemî, Beyrut, 1988.
- Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed, *Lubâbu't-Te'vîl fi Ma'âni't-Tenzîl*, Kahire, 1955.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Suhnûn, Tunus, 1997.
- İbn Ebu'l-İsbâ', Ebû Muhammed Zekiyuddîn el-Mısırî, *Bed'ü'l-Kur'ân*, Kahire, 1972.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ân'l-'Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1969.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1990.
- İbn Mucâhid, Ebû Bekr Ahmed, *Kitâbu's-Seb'a fi'l-Kirâât*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, ts.
- İbn Raşîk, Ebû Alî Hasen el-Kayravânî, *el-'Umde*, Beyrut, 1972.
- İbn Reyyân, Şerefuddîn Huseyn, *er-Ravdu'r-Reyyân fi Es'ileti'l-Kur'ân*, Medine, 1994.
- İbnu'l-Cezerî, Şemsuddîn, *en-Neşr fi'l-Kirââti'l-'Aşr*, Mektebe-yi Hâncî, Mısır, ts.
- İlhan, Avni, "Aslah", *DÎA*, İstanbul 1991, III, 495-496.
- Kazvînî, Muhammed b. Abdurrahmân, *el-Îzâh fi 'Ulûmi'l-Belâga*, Beyrut, 1993.
- _____, *Telhîsu'l-Miftâh*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, ts.
- Kurtubî, Muhammed, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, el-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, 1967.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, İstanbul 2007.
- Muslim b. Haccâc, *es-Sahîh*, Dâru lhyâ'i'l-Kutubi'l-Arabiyye, Mısır 1955.
- Neysâbü'rî, *Garâibu'l-Kur'ân ve Ragâibu'l-Furkân*, Kahire, 1962.
- Râgıb el-İsfehânî, Huseyn b. Muhammed, *el-Mufredât*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- Râzî, Fahriddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Matbaa-yi Behiyye, Mısır, 1938.
- Rummânî, Alî b. İsbâ, *en-Nuket fi 'Îcâzi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'ârif, Mısır, 1968.
- Şerîf el-Murtazâ, Alî b. Huseyn, *Emâli'l-Murtadâ*, Kahire, 1954.
- Şeyhzâde, Muhyiddîn, *Hâşiyetu Şeyhzâde (Beydâvî Hâşiyesi)*, Bulak, Kahire, 1846.
- Tabâtabâî, Muhammed Huseyn, *el-Mîzân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, 1973.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli'l-Kur'ân*, Mısır, 1954.
- Teftâzânî, Sadettin, *Şerhu'l-'Akâid* Bahar Matbaası, İstanbul, 1973.
- Tehânevî, Muhammed Alî b. Alî, *Keşşâfu Istilâhâti'l-Funûn*, Kalküta, 1862.
- Tîbî, Şerefuddîn, *et-Tibyân fi 'İlmi'l-Ma'ânî ve'l-Bed' ve'l-Beyân*, Beyrut, 1987.
- Tirmizî, Ebû İsbâ Muhammed b. İsbâ, *es-Sunen*, y.y, ts.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm, *Ma'âni'l-Kur'ân ve 'Îrâbuh*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1988.
- Zemahşerî, Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *Esâsu'l-Belâga*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1992.
- _____, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Akâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, Mustafa el-Bâbî, Mısır 1966.